

Amnesty International – podoba, vývoj a postavení organizace v mezinárodních vztazích

LUCIE ČERNÁ

Při zamyšlení nad vývojem v novém tisíciletí se nemálo úvah týká i budoucí úlohy nevládních mezinárodních organizací, které se v uplynulém desetiletí stále intenzivněji prosazovaly jako faktory ovlivňující vývoj mezinárodních vztahů. V oblasti mezinárodních vztahů vzrostl především význam organizací sledujících respektování a prosazování základních lidských práv a svobod a mezi nimi nesporně i význam *Amnesty International* (dále jen AI). Tuto skutečnost dokazuje mj. i spolupráce AI s OSN, s Radou Evropy a s dalšími vlivnými odbornými mezinárodními organizacemi a samozřejmě také její institucionální rozvoj.

Již na počátku 20. století existovaly na mezinárodní scéně organizace, které reprezentovaly zájmy a potřeby jednotlivců a které vznikly v důsledku neschopnosti států řešit některé problémy či v důsledku prosté nečinnosti států. Od konce druhé světové války pak začaly pocítovat státy a jimi vytvořené organizace přítomnost nevládních organizací stále silněji. Za posledních 20 let se podstatně zvýšila politická aktivita ochránců lidských práv i životního prostředí, skupin zabývajících se právy domorodých obyvatel a reprezentantů mnoha dalších zájmů. V současné době se mezinárodní nevládní organizace snaží spolupracovat nejen se státy a s mezinárodními mezistátními organizacemi, ale zároveň se mezi nimi často rozvíjí úzká spolupráce a dochází k rozsáhlé koordinaci jejich činností a následně ke spojování do koalic, což podstatně posiluje jejich postavení v mezinárodní oblasti. Zároveň se však projevuje tendence konkurovat jak ostatním subjektům na mezinárodní scéně, tak sobě navzájem.

Primárním cílem organizací zabývajících se lidskými právy je samozřejmě snaha zabránit rozsáhlému porušování lidských práv. Tohoto cíle se každá z organizací snaží dosáhnout trochu jinými prostředky. Vcelku je však možné konstatovat, že jejich činnost spočívá v monitorování a následné kritice porušování lidských práv, kterého se ještě donedávna dopouštěly zpravidla vlády suverénních států. Potenciál nevládních organizací spočívá ve schopnosti vyvíjet silný tlak na zodpovědné subjekty již jen prostřednictvím zveřejňování konkrétních případů porušení lidských práv. Zveřejnění takových informací má bezpochyby obrovský vliv na veřejné mínění, které je hybnou silou mnoha důležitých politických procesů.

Činnost nevládních organizací samozřejmě nespočívá pouze v kritice, ale především také v ochotě podílet se na utváření mezinárodních mechanismů zaručujících dodržování lidských práv. Humanitární¹ nevládní organizace jsou neocenitelným zdrojem informací a zkušeností mj. pro orgány OSN, které se zabývají lidskými právy. Nahrazují tak nedostatečnou finanční a personální podporu, kterou těmto orgánům poskytují suverénní státy.

Důkaz o přítomnosti a síle fenoménu humanitárních organizací spolehlivě podala čtrnáctidenní *Světová konference o otázce lidských práv* konaná v červnu 1993 ve Vídni, která zaznamenala přítomnost více než dvou tisíc reprezentantů nevládních humanitárních organizací. Ačkoli na této konferenci nebyla navázána hlubší spolupráce mezi vládami a nevládními organizacemi, je možné ji považovat za obrovský úspěch proto, že

na zmíněné konferenci došlo k do té doby největšímu setkání humanitárních nevládních organizací, a proto, že se zde uskutečnila neocenitelná výměna informací a došlo též k částečné spolupráci a koordinaci mezi organizacemi samotnými. Přinejmenším se tedy vídeňská konference stala demonstrací potenciálu nevládních organizací pro vlády suverénních států.

Jednou z nejvýznamnějších nevládních organizací zabývajících se lidskými právy je Amnesty International, což mj. dokazuje udělení Nobelovy ceny za mír v roce 1977, kterou AI získala za svůj příspěvek k „zajištění prostoru pro svobodu, spravedlnost, a tím i pro mír ve světě“.² Její přítomnost počínající rokem 1961, kdy byla ustanovena jako hnutí, značně ovlivnila podobu současných mechanismů na ochranu lidských práv. Spolu s nevládními organizacemi, jakými jsou *Human Rights Watch*, *International Commission of Jurist*, *International League for Human Rights* a další, se zasloužila o to, že se lidská práva stala neoddiskutovatelnou součástí mezinárodní politiky.

AMNESTY INTERNATIONAL

Trvalo více než 30 let, než si Amnesty International získala pověst jedné z největších a neúspěšnějších humanitárních organizací. Za tu dobu prošla několika důležitými etapami svého vývoje. Vznikla z iniciativy jednoho člověka – Petera Benenona –, která následně vedla k vytvoření masového hnutí. To postupně získávalo na organizovanosti a v dnešní době je možné bez nadsázky nazvat AI mezinárodní organizací s jasně definovanou strukturou, která podstatným způsobem ovlivňuje dění v mezinárodních vztazích v oblasti lidských práv.

Vznik organizace je spojen s celoroční kampaní nazvanou *Appeal for Amnesty 1961*, která měla veřejnost upozornit na postavení politických a náboženských vězňů ve světě a která vymezila základní cíle vznikajícího hnutí. Záměr kampaně byl následující:³

- nestranně pracovat na propuštění lidí vězněných za svůj názor;
- požadovat pro ně spravedlivý soud;
- rozšířit právo na azyl;
- pomoci politickým uprchlíkům najít práci;
- přispět k vytvoření účinného mezinárodního mechanismu, který by zajistil svobodu nároku.

Článek otevírající tuto kampaň, publikovaný předními novinami v mnoha zemích, vyvolal neočekávaně silnou reakci veřejnosti, která začala Benensonovu kancelář zaplavovat dopisy a informacemi o politických vězních. Při kostelech a školách se začaly organizovat místní skupiny, které adoptovaly vězně svědomí.⁴ Ty měly kontaktovat rodiny vězňů, získávat pro ně peníze a zasílat dopisy jak odpovědným činitelům, tak i vězňům samotným.

První pobočka AI mimo Velkou Británii byla oficiálně otevřena ve SRN. Vzápětí začaly vznikat další národní skupiny a s nimi i problém, jak koordinovat jejich činnost. Shromáždění delegátů z Velké Británie, z Francie, z Belgie, z Irska, ze Švýcarska a ze Spojených států, které se sešlo za účelem vyřešit tuto otázku, se shodlo na tom, že by projekt neměl být jen roční záležitostí, ale že by se měl transformovat ve hnutí stálého charakteru, které zároveň mělo změnit jméno na Amnesty International.

Z hlediska strategického rozvoje⁵ lze podle *Revizního týmu pro rozvoj*⁶ vyčlenit následující čtyři základní etapy v historii této organizace:⁷

- Období 1961–1981, které se vyznačovalo především snahou rozšiřovat stávající struktury a zakládat nové za hranicemi západní Evropy.
- Období 1981–1987, v němž se objevily první snahy o strukturovaný rozvoj.
- Období 1987–1991, kdy na základě revize předešlého rozvoje došlo k rozšíření dosavadních priorit pro další rozvoj organizace a k formulování dlouhodobé strategie.
- Období začínající rokem 1991, založené na tzv. „Novém přístupu“ a doprovázené významnými změnami mandátu.

STRUKTURA ORGANIZACE⁸

AI je založena na celosvětovém dobrovolném členství, které je určitým způsobem strukturováno. Organizace je složena nejen z jednotlivých členů, přidružených skupin a sekcí, ale též z volených či jmenovaných orgánů, které její činnost koordinují, a ze specializovaných jednotek, které její činnost zefektivňují.

Jakýmsi parlamentním orgánem je *Shromáždění mezinárodní rady*, které se schází každý druhý rok a které je složeno ze členů Mezinárodního výkonného výboru a z delegátů z národních sekcí. Umožněna je i přítomnost představitelů jiných institucí, jakými jsou např. orgány OSN a Červeného kříže. Mezinárodní rada je tedy nejvyšším demokraticky voleným rozhodovacím orgánem AI. Zabývá se zásadami a metodami hnutí z dlouhodobého hlediska, stanoví priority pro následující rok a posuzuje činnost národních sekcí, *Mezinárodního sekretariátu* a *Mezinárodního výkonného výboru* (odpovědného za realizaci rozhodnutí Mezinárodní rady), jež také volí.

Každodenní záležitosti organizace řídí *Mezinárodní sekretariát* v čele s generálním tajemníkem.⁹ Mezinárodní sekretariát zaměstnává přibližně 400 odborníků, kteří se zabývají výzkumem v oblasti porušování lidských práv a získáváním informací o jednotlivých případech.

MANDÁT AMNESTY INTERNATIONAL

Pojem mandát je obecně vykládán jako zplnomocnění k určité činnosti neboli udělení plné moci. V případě AI je význam tohoto slova lehce posunut do jiné roviny. Pojem mandát používá organizace k vyjádření cílů a norem, které si stanovila a jimiž se cítí při své činnosti vázána. Celý mandát AI tvoří v podstatě první článek Statutu¹⁰ spolu s usneseními vzešlými z pravidelných Shromáždění mezinárodní rady a s vyjádřeními Mezinárodního výkonného výboru, která se soustředí na interpretaci jednotlivých usnesení Mezinárodní rady a na aplikaci těchto usnesení do praxe. Otázka přesné podoby mandátu je dnes poměrně složitá, neboť za posledních 10 let došlo k jeho rozvoji a k značnému rozšíření. Proto je dnes vhodné označit mandát spíše za jakousi množinu pravidel, která vymezují prostor, v němž se AI pohybuje a činí svá rozhodnutí. Nicméně je však možné říci, že se základní principy a cíle vtyčené na samém počátku existence organizace nemění.

Při tvorbě a úpravách svého mandátu AI vycházela a vychází ze tří hlavních zdrojů. Těmito zdroji jsou jednotlivé mezinárodní humanitární normy, humanitární právo jako celek a v neposlední řadě též kolektivní morální přesvědčení jejích členů. Základním dokumentem, z něhož AI vychází, je *Všeobecná deklarace lidských práv*. V podstatě však využívá všech základních úmluv o lidských právech, které korespondují s její činností. V posledních letech došlo k zásadnímu rozšíření zájmu AI o případy porušování lidských práv jedinců v ozbrojených konfliktech, a to zejména v těch, k nimž došlo následkem zhroutení stávající státní moci. Příkladem jsou konflikty, které propukly v Afghánistánu, v Tádžikistánu, v Somálsku a v Libérii. V této souvislosti je však třeba uvést, že AI nikdy nezaujímá postoj ke konfliktu jako takovému či k jeho politickému pozadí. Vždy tedy pro ni platí zásada nestrannosti. V ohnisku jejího zájmu je pouze porušování lidských práv jednotlivců.

K výraznější změně mandátu došlo prakticky již v roce 1985, kdy byl formulován odmítavý postoj AI k navracení uprchlíků zpět do zemí, kde by se po svém nuceném návratu mohli stát vězni svědomí. V roce 1987 se součástí mandátu stala snaha čelit tzv. zmizením, k nimž velmi často docházelo v oblasti Latinské Ameriky a které byly jakýmsi prostředkem boje proti opozici. K rozsáhlým změnám pak dochází zejména v letech 1991, 1993, 1995, 1997 a 1999. Shromáždění mezinárodní rady v těchto letech zahrnuje do mandátu či upravilo mj. např. problematiku mimosoudních poprav, homosexuálů jako vězňů svědomí či zneužívání rukojmí nevládními uskupeními, otázku odpůrců vojenské služby, destrukce příbytku jako prostředku boje proti opozici, problematiku administrativního zadržení, vojenských, bezpečnostních a policejních transferů přispívajících k porušování lidských práv, problematiku etnických čistek, HIV/AIDS, již zmíněné zabíjení osob během ozbrojeného

konfliktu, otroctví a vlastnických osob jako majetku, přemísťování obyvatelstva v rámci národních hranic, genocidu či účast dětí v ozbrojených konfliktech.

FORMY ČINNOSTI

V současnosti se činnost AI uskutečňuje na několika úrovních. Většina jejích aktivit byla původně reaktivní povahy, a to v tom smyslu, že AI odpovídala na jednotlivé případy, kdy lidská práva byla již nějakým způsobem porušena. Postupně však došlo k podstatnému rozšíření spektra metod, které AI používala k dosažení svých cílů. Od roku 1985 se AI zabývá preventivní činností a monitorováním krizových situací, které mohou potenciálně přerůst v exodus uprchlíků a v masové porušování lidských práv.

K základním formám činnosti AI stále ještě patří tzv. *adoptivní skupiny*, které adoptují většinou dva či více vězňů¹¹ a jiných obětí porušování lidských práv. Tyto skupiny jsou složeny z dobrovolníků, jejichž činnost spočívá v zasílání dopisů a apelů osobám, které mohou mít nějaký vliv na propuštění či zlepšení situace vězněné osoby. Skupina často pořádá veřejné akce, při nichž veřejnost upozorňuje na daný případ, a tak zvyšuje zájem o daný případ a získává podporu mnoha dalších lidí. Tato metoda nátlaku nemá sice sto procentní úspěch, ale podle představitelů AI má překvapivě vysokou úspěšnost. Ve většině případů se však jen těžko dají připsat zásluhy AI, neboť svou roli hraje mnoho dalších faktorů či náhodných skutečností. Navíc takové případy jsou jen vzácně podrobně zdokumentovány, což znemožňuje prozkoumat, jakým dílem se AI na propuštění podílela.

Jiným nástrojem používaným v AI jsou *regionální akční sítě*,¹² složené ze skupin AI. Ty jsou připraveny reagovat na porušování lidských práv v rámci mandátu AI, k němuž dochází v určité oblasti pokryté zmíněnou sítí. Specializace na oblast umožňuje rychlou, odbornou a kontinuální reakci na porušování lidských práv v daném regionu.

Pokud Mezinárodní sekretariát obdrží informaci o případě, který vyžaduje okamžitou reakci, vydá výzvu k tzv. *urgentní akci*. Tak tomu bývá v případech bezprostředně hrozící popravy určité osoby, uvěznění člověka, jemuž hrozí mučení či mimosoudní poprava apod. Síť pro urgentní akci tvoří až 80 tisíc dobrovolníků přibližně z 85 zemí, kteří mají za úkol se co nejdříve obrátit na odpovědné činitele. První apely jsou zasílány do 48 hodin a ke každému případu se odesílá 3–5 tisíc apelů. Podle odhadů AI dojde přibližně v jedné třetině případů po vydání urgentního apelu ke zlepšení situace dotyčné oběti.

Jiným nástrojem využívaným organizací jsou *tematické¹³ kampaně* či *kampaně zaměřené na určitou zemi*. Jejich cílem je mobilizovat členskou základnu k intenzivní aktivitě, která má přispět ke zlepšení situace v oblasti lidských práv. Kampaně jsou pořádány každý rok a zahrnují zpravodajské aktivity. Zaměřují se na konkrétní humanitární téma, na lobování u vlád a u diplomatických misí, na zveřejňování případů porušování lidských práv, jakož i na úzkou spolupráci s místními aktivisty a organizacemi k dosažení změny v dané oblasti.

Součástí struktur AI jsou i skupiny lékařských odborníků, právníků a dalších specialistů. Jde např. o mezinárodní právní síť, která hrála důležitou roli mj. v kampani za ustanovení Mezinárodního trestního dvora. Mezi odborné sítě se dále řadí lékařská síť, mezinárodní síť pro vojenské, bezpečnostní a policejní záležitosti, mezinárodní síť pro práva žen, pracovní skupiny zabývající se právy dítěte, mezinárodní síť pro práva lesbiček, homosexuálů, bisexuálů a transsexuálně zaměřených osob a jiné více či méně specializované struktury.

Jedním z nejučinnějších prostředků v boji proti porušování lidských práv je bezpochyby zveřejnění konkrétních informací o konkrétním viníkovi. Jednou z hlavních metod, které AI využívá ke zvýšení tlaku na vlády zemí, ale i na nevládní uskupení, je tedy informování světové veřejnosti nejen o jednotlivých případech porušení lidských práv, ale i o trendech v oblasti lidských práv, které se v jednotlivých zemích prosazují. Např. v roce 1998 AI vydala celkem 93 hlavních dokumentů určených veřejnosti. Tyto dokumenty poskytují přehled o situaci v oblasti lidských práv ve 49 zemích, včetně Argentiny, Arménie, Austrálie, Bosny a Hercegoviny, Brazílie, Burundi, Číny, Kolumbie, Chorvatska, Demokratické republiky Kongo (Zairu), Egypta, Francie, Guatemaly či Indie.

Každoročně AI vydává též *výroční zprávu*, která se podrobně zabývá případy porušování lidských práv téměř ve všech zemích světa, k nimž došlo během předešlého roku. Zpráva mj. informuje o ratifikaci a přístupu států k vybraným mezinárodním i regionálním úmluvám o lidských právech, o některých nově přijatých rezolucích, o návštěvách představitelů organizace během předešlého roku v jednotlivých zemích. Zároveň poskytuje informace o činnosti AI a o jejich postojích k určité problematice v oblasti lidských práv.

Součástí působení na činitele ovlivňující stav lidských práv je rovněž *vysílání delegací* do těch zemí a teritorií, v nichž jsou lidská práva porušována, nebo jejich porušení hrozí. Např. v roce 1998 AI vyslala 132 takovýchto delegací do 82 zemí. Během těchto misí delegáti diskutovali s vládními činiteli, působili jako pozorovatelé u politických soudních procesů a prováděli na místě šetření případů porušování lidských práv. Mezi zeměmi, které tyto delegace navštívily, byla např. Albánie, Austrálie, Botswana, Čína, Kolumbie, Egypt, Německo, teritoria okupovaná Izraelem, Rwanda či USA.

Neméně významným prostředkem, který organizace používá pro dosažení svých cílů, je *výchova k lidským právům*. V mnoha zemích probíhá úzká spolupráce mezi členy AI a oficiálními autoritami (např. spolupráce se zaměstnanci ministerstva školství a policejních složek) s cílem vytvořit vzdělávací programy pro základní a střední školy, univerzity a vojenské a policejní akademie. Některé sekce AI dále organizují individuální semináře a vzdělávací programy zaměřené např. na učitele, ženy či novináře.

Činnost AI je velmi různorodá a metody, které při své práci používá, se neustále rozvíjejí. Rozsah činnosti i podoba metod závisejí nejen na měnících se trendech v porušování lidských práv, ale stále více také reflektují rozdílné hodnotové, sociální i politické podmínky společností a zemí, z nichž členové AI pocházejí.

AMNESTY INTERNATIONAL V ČESKÉ REPUBLICE

AI sehrála podstatnou úlohu v boji za dodržování lidských práv v zemích bývalého sovětského bloku, včetně tehdejšího Československa. Nejznámější jsou v naší zemi případy, kterých se AI ujala před listopadem 1989. Prvním případem, jemuž se AI věnovala vzhledem k Československu, byl případ arcibiskupa Berana, vězněného komunistickým režimem. Ten byl jednou z osmi vězněných osob, kterým byl věnován již výše zmíněný článek zahajující první kampaň AI *Appeal for Amnesty 1961*. Svou pozornost AI postupně zaměřila na takové osobnosti, jakými byli Jaroslav Šabata, Václav Havel, Jiří Dienstbier či Petr Uhl a mnozí další. Kromě toho tehdejší Československá socialistická republika každoročně doplňovala řadu států porušujících lidská práva, citovaných na stránkách výroční zprávy. V roce 1986 AI vydala separátní zprávu o případech porušování lidských práv v Československu, která zahrnovala komentář k trestnímu zákoníku a příklady jeho použití proti konkrétním osobám. Ani v současných výročních zprávách však Česká republika nechybí, a to zejména v souvislosti s rasovou diskriminací a se spornými policejními zásahy.

V době, kdy se AI zabývala disidenty z Charty 77, se začaly mezi skupinami organizace a tehdejšími odpůrci komunistického režimu navazovat první osobní kontakty. V té době však jakákoli přítomnost koordinační struktury na území Československa nebyla myslitelná. Jedním z důvodů byla skutečnost, že by potenciální členové a spolupracovníci byli velmi pravděpodobně za svou činnost na území ČSSR stíháni. Navíc by pravidla AI, týkající se práce členů ve své vlastní zemi, značně omezovala snahy členů působit proti porušování lidských práv v ČSSR. I přes tuto skutečnost se někteří lidé z Čech a ze Slovenska odvážili před rokem 1989 stát mezinárodními členy. V roce 1989 se krátce před listopadem začaly vést diskuze o založení československé skupiny AI.

První oficiální návštěva reprezentantů Mezinárodního sekretariátu v Československu se uskutečnila v květnu 1990 v Praze a v Brně. V následujícím měsíci se již začali scházet lidé, kteří měli zájem podílet se na faktickém vývoji struktury AI v Československu a na její práci. Tento okruh lidí vytvořil první skupiny v Praze a v Brně. Oficiální status skupiny

jim byl pak udělen Mezinárodním sekretariátem v květnu 1991. Během prvního roku se uskutečnila kampaň zaměřená na Čínskou lidovou republiku, na níž se podíleli členové z Chomutova, z Pardubic, z Jihlavy, z Olomouce a z Uherského Hradiště společně s občany z Prahy a z Brna. Byly pořádány výstavy, přednášky, demonstrace, koncerty a organizovány petiční akce. Rozšiřující se spektrum aktivit si vyžádalo zřízení řádné koordináční kanceláře v zemi. K tomu došlo v roce 1992 spolu s vytvořením nově zaregistrovaného *Sdružení AI v České republice*.

Avšak ještě na konci roku 1991 došlo ke změně sociální atmosféry, neboť transformace země vyžadovala stále větší pozornost široké veřejnosti. Značný počet lidí, kteří do té doby AI podporovali (ať již přímo, či nepřímo), se musel soustředit na svou profesionální kariéru, na politické aktivity nebo na činnost ve státní správě. Aktivity skupin poklesly a podpora se nezvyšovala.

Od roku 1991 členové české AI vydali několik bulletinů a snažili se pro svou činnost získat pozornost sdělovacích prostředků. Rovněž se snažili obrátit pozornost veřejnosti na vážná porušení lidských práv ve světě, a to prostřednictvím pravidelných týdenních relací v Českém rozhlase a zveřejňováním některých případů v novinách a v časopisech. Od roku 1991 se také česká AI podílela na mezinárodně organizované pomoci několika vězňům svědomí.¹⁴ Spektrum aktivit české AI se rozšířilo v roce 1993, kdy se začala podílet na projektech výchovy k lidským právům a pomoci uprchlíkům. K nejvýznamnějším kampaním organizovaným českou skupinou patřila kampaň zaměřená na Čínskou lidovou republiku v roce 1996. V rámci možnosti pražská kancelář pomáhala řešit případy uprchlíků a poskytovala informace o porušování lidských práv jednotlivcům i státním institucím. Její členové lobovali za ustanovení Mezinárodního trestního dvora a za jeho spolupráci s *ad hoc* tribunály pro zločiny na lidských právech v bývalé Jugoslávii a ve Rwandě. Podnikali kroky k vyvolání legislativních změn v zákonných ustanoveních týkajících se uprchlíků, náhradní vojenské služby a urážky prezidentského úřadu.

Po jisté období, které určitým způsobem trvá dodnes, závisela činnost pražské kanceláře na několika aktivních lidech, kteří se snažili uchovat alespoň její základní funkce. Členství základna, kterou se v České republice podařilo získat, byla většinou pasivní, a to s výjimkou některých skupin sídlících především v Brně a v Pardubicích.

V uplynulých dvou letech však postupně došlo ke konsolidaci struktur české AI pod vedením nové tajemnice Mgr. Lenky Vítkové. V České republice dnes působí pět skupin, a to v Praze, v Brně, v Jihlavě, v Třebíči a v Pardubicích. Činnost těchto skupin je koordinována hlavní kanceláří sídlící v Praze. Během posledních dvou let se podařilo založit nové aktivní skupiny, jmenovitě anglicky mluvící skupinu, skupinu pro urgentní akce a prostor byl dán i nově příchodním dobrovolníkům.

Česká AI také spolupracuje s jinými nevládními organizacemi, které sledují stejné či podobné cíle. V oblasti problematiky uprchlíků využívá např. informací a rad *Českého helsinského výboru*.

Důležitou součástí práce AI je publikování a rozšiřování materiálů o lidských právech a o jejich porušování. Tyto materiály, které vycházejí téměř výlučně z informací získaných samotnou organizací, jsou určeny nejen široké veřejnosti, ale i českým státním institucím, jako je např. Odbor pro uprchlíky Ministerstva vnitra či jednotlivé odbory Ministerstva zahraničních věcí, které je pak využívají pro svou práci. Velmi dobrou reputaci těchto materiálů potvrzuje též skutečnost, že jich využívá řada vlád a mezinárodních organizací.

SPOLUPRÁCE AMNESTY INTERNATIONAL S JINÝMI ORGANIZACEMI

AI velmi intenzivně spolupracuje s mnoha mezinárodními mezivládními organizacemi. Svě zprávy, postoje a svá zjištění předkládá nejen *Organizaci spojených národů* a specializovaným organizacím k ní připojeným (UNESCO, ILO), *Radě Evropy*, *Organizaci amerických států*, *Organizaci africké jednoty*, ale i *Evropské unii*, *Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě*, *ASEAN*, *APEC*, *Meziparlamentní unii* a mnoha dalším uskupením

a mezivládním konferencím. Neméně důležitá je však pro AI i spolupráce s ostatními nevládními organizacemi, zabývajícími se lidskými právy. AI je např. zakládajícím členem *Koalice pro Mezinárodní trestní dvůr*,¹⁵ v jejímž Řídícím výboru také zasedá.¹⁶

Mezinárodní nevládní organizace často vystupují společně např. před *Komisí pro lidská práva* při OSN, pokud se jejich cíle a zájmy shodují. Využívají výhod zvláštního konzultativního statutu a předkládají zmíněné komisi společná prohlášení, týkající se otázky lidských práv. Jedním z mnoha příkladů spolupráce je společné prohlášení *AI, the International Federation of Human Rights, Human Rights Watch a Reporters sans Frontières* z roku 1998, v němž tyto organizace protestovaly proti nečinnosti mezinárodního společenství v případech masového porušování lidských práv v Alžírsku.¹⁷

AI často spolupracuje zejména s nevládními organizacemi na místní a národní úrovni. Úroveň a rozsah této spolupráce se však v jednotlivých zemích značně liší.

AMNESTY INTERNATIONAL A OSN

Během posledního desetiletí se AI se zvýšenou intenzitou snažila využít příležitostí ke spolupráci s OSN, které poskytuje konzultativní statut. Spolupráci s OSN udržuje mj. prostřednictvím svých kanceláří, které se nacházejí při ústředí OSN v New Yorku a při kanceláři OSN v Ženevě. Reprezentanti AI se také účastní pravidelných setkání OSN v Ženevě, v New Yorku i jinde, včetně zasedání Valného shromáždění a některých jeho výborů. Její zástupci bývají často přítomni na zasedání *Hospodářské a sociální rady, Komise pro lidská práva* a její *Subkomise pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin* a *Výboru pro prevenci a kontrolu kriminality*.¹⁸

Jak již bylo výše řečeno, příkládá AI zásadní význam článkům obsaženým ve *Všeobecné deklaraci lidských práv*, jakož i mezinárodním smlouvám, které se lidskými právy zabývají. Velmi často se proto obrací na státy s výzvou, aby ratifikovaly či přistoupily k *Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a k jeho Opčním protokolům, k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, kulturních a sociálních právech, jakož i k Úmluvě o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestů*. Všechny tyto úmluvy vznikly v rámci OSN a snaha AI podpořit jejich přijetí a ratifikaci podstatně přispívá k činnosti OSN a ke zvýšení její autority.

Příkladem spolupráce AI a OSN je rovněž společné zahájení kampaně za ukončení politicky motivovaných „zmizení“ a mimosoudních poprav. Toto zahájení spočívalo ve vydání zprávy AI, která byla následně rozeslána všem členským státům OSN a která obsahovala konkrétní doporučení pro efektivnější činnost OSN v oblasti lidských práv.¹⁹ V roce 1994 vydala AI zprávu s názvem *Peace-keeping and Human Rights*, která se podrobně zabývala otázkou lidských práv v rámci mírových operací OSN. Tato zpráva byla též distribuována všem členským státům OSN a pracovníkům OSN, jichž se tato otázka týká.²⁰

AI významně přispěla k vytvoření instituce Vysokého komisaře pro lidská práva při OSN, a to opět prostřednictvím svých zpráv, které k této problematice vydala. Šlo o dokument s názvem *Facing Up to the Failures*,²¹ jenž je k dispozici ve všech oficiálních jazycích OSN a který byl použit jako oficiální dokument OSN ve Čtvrtém přípravném výboru Světové konference o otázkách lidských práv. Dalším dokumentem, rozšiřovaným během 48. zasedání Valného shromáždění OSN, byl dokument s názvem *A High Commissioner for Human Rights: Time for Action*.

Jak již bylo řečeno, AI považuje pečlivé zkoumání situace a ověřování informací v oblasti lidských práv za zásadní metodu prevence porušování lidských práv. Hlavní pracovní metodou je proto verifikace a pečlivá analýza informací, získaných z různých regionů světa, které svědčí o porušování lidských práv spadajících pod její mandát, a následné zveřejnění takto zpracovaných informací. Svá zjištění AI předkládá ve formě psaných zpráv i ústních prohlášení odpovídajícím orgánům OSN. Ve shodě s rezolucemi 728 F (XXVIII) a 1503 (XLVIII), vydanými Hospodářskou a sociální radou, předkládá zprávy o porušování lidských práv *Komisi pro lidská práva* a její *Subkomisi pro prevenci diskriminace*

a na ochranu menšin. Pravidelně poskytuje informace také Komisi pro pracovní skupinu zabývající se nuceným či nedobrovolným „zmizením“,²² Zvláštnímu zpravodaji pro mimosoudní, hromadné či svévolné popravu,²³ Zvláštnímu zpravodaji pro mučení²⁴ a mnoha dalším výborům i pracovním skupinám. V rámci OSN AI spolupracuje rovněž s *Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu* (UNESCO) a s *Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky* (UNHCR).

OSN i AI hrají velmi důležitou úlohu v oblasti lidských práv, ačkoli charakter jejich činnosti je velmi rozdílný. OSN je uznávanou univerzální mezivládní organizací, která je způsobilá utvářet a stanovovat mezinárodní standardy dodržování lidských práv. Její schopnost provádět objektivní a efektivní šetření v případech porušování lidských práv v jednotlivých členských státech je však v porovnání se schopností AI minimální. Z tohoto důvodu je součinnost mezi oběma organizacemi nejen prospěšná, ale i velmi žádoucí. Ve zvýšené spolupráci OSN a AI spatřuji značný potenciál pro efektivní řešení problému porušování lidských práv, i když neočekávám, že by to mohlo být řešení jediné, ani že by tohoto řešení mohlo být dosaženo v dohledné době.

* * *

Z důvodu stručné rekapitulace uvádím některé základní skutečnosti, které jsou pro vývoj AI podstatné. Od roku 1961, kdy hnutí vzniklo, se mnohé změnilo. Jeho účastníci a přední představitelé se vždy snažili, aby cíle a chování hnutí – dnes se dá říci organizace – byly v souladu s měnícími se trendy v oblasti lidských práv. V průběhu doby se však neměnily jen trendy ve vztahu k lidským právům, ale též postavení subjektů na mezinárodní scéně, k čemuž AI jako mezinárodní nevládní organizace bezpochyby přispěla a čímž byla také sama ovlivňována.

Mezi podstatné skutečnosti ve vývoji AI lze tedy zařadit následující:

- Na počátku se hnutí výhradně soustředilo na vězně svědomí. Toto úzké programové spektrum AI v roce 1991 definitivně opustila a začala se zabývat mnohem širší oblastí lidských práv. Cílem organizace v současnosti (podle jejího vyjádření) je podpora všech lidských práv a vytváření občanské společnosti. Současná činnost AI se soustřeďuje také na oběti ozbrojených konfliktů, masových represí a diskriminace.
- Mandát AI byl původně přesně a jasně vymezen a měl spíše povahu výčtu jednotlivých problémů, kterým AI měla věnovat svou pozornost. Během její existence neustále vzrůstal tlak na rozšiřování okruhu zájmu organizace, ať již to byl tlak ze strany veřejnosti, nebo ze strany jejích vlastních členů. V průběhu doby se tedy mandát stal jakýmsi živým organismem, jenž reaguje na konkrétní situaci v oblasti lidských práv a na priority, které určuje doba. Dnes tedy mandát prakticky pouze definuje hranice, které členové a sama organizace musejí ve své činnosti respektovat.
- Jak již vyplynulo z předchozího, zpočátku organizace vycházela z pojetí lidských práv obecně tak, jak bylo vyjádřeno ve *Všeobecné deklaraci lidských práv*. V roce 1991 však začala AI využívat ve své činnosti také některé dokumenty mezinárodního humanitního práva. Vývojem byla totiž donucena i k řešení některých válečných situací spojených s porušováním práv dětí a ostatních civilistů. Konkrétně jde o *Ženevské konvence* z roku 1949 a 1951. Tyto konvence obsahují ustanovení, o něž se AI může opřít a které tedy využívá. Jde o ustanovení definující povolený způsob vedení války, zakázané prostředky boje atd.
- Po většinu své existence AI považovala za subjekty odpovědné za porušování lidských práv téměř výhradně vlády zemí. V 70. a 80. letech se však tento postoj začal měnit a za odpovědné prohlásila i kvazivládní entity (tzv. QGE), které se v mnohém vládám podobají. Jde o takové skupiny, které kontrolují určitá území, na nichž vykonávají některé obdobné pravomoci jako vlády. Příkladem kvazivládní entity může být kurdská entita usídlená zejména v severní oblasti Íránu. Od roku 1991 mohou být podle AI uznány odpovědnými za porušování lidských práv prakticky všechny nevládní entity, tedy i ozbrojené politické frakce, např. IRA, komerční společnosti, podniky a jiné nestátní instituce.

- Změnily se také nástroje, které AI pro své cíle používala. Na počátku nejdůležitější metodou byla metoda psaní dopisů a tzv. urgentní akce. Urgentní akce hrají ještě dnes podstatnou roli, ale škála používaných nástrojů se rozrostla ještě o účinné lobování, o efektivní spolupráci s ostatními nevládními organizacemi mezinárodního charakteru, které mají shodné či podobné cíle. Vedle klasických národních skupin vznikly specializované skupiny, složené např. z právníků, z lékařů a z dalších odborníků.
- V minulosti byla AI v podstatě izolována od ostatních nevládních organizací až na vzájemnou výměnu informací. V současnosti se s nimi podílí na společných projektech a kampaních, asistuje při zvyšování kapacity lokálních nevládních organizací a snaží se chránit obránce lidských práv, kteří samozřejmě ne vždy pocházejí z jejich řad.

To jsou ovšem jen některé ze změn, kterými AI za dobu své existence prošla. Je zřejmé, že ani do budoucna nezůstane rigidní organizací a že můžeme očekávat nejen kontinuální rozvoj, ale bezpochyby i revoluční změny v koncepci její strategie tak, jak to bude vyžadovat vyvíjející se problematika lidských práv. V minulosti již AI prokázala, že je takovýchto změn schopná.

Za pozitivní skutečnost lze považovat, že do budoucna AI předpokládá značný nárůst počtu aktivních členů zejména ze sféry studentů a mládeže. Pravděpodobně se však vyskytnou také potíže s udržením tradiční struktury lokálních skupin zastřešených národními sekcemi. Problematická bude otázka stále větší politické aktivity, která se prosazuje mezi členy.

Lze tedy jen doufat, že se AI s těmito problémy a výzvami vyrovná, že si nadále udrží významné postavení nejen mezi nevládními organizacemi, ale též v mezinárodních vztazích a že její činnost bude i nadále významně přispívat ke zvýšení úcty k lidským právům a svobodám.

¹ Zde ve smyslu zabývající se lidskými právy.

² Power, Jonathan: Amnesty International, The Human Rights Story. New York: McGraw-Hill Book Company, 1981.

³ Viz tamtéž.

⁴ Vězeň svědomí je termín používaný Amnesty, který označuje člověka vězněného či jinak stíhaného za svůj názor.

⁵ Pojem strategický rozvoj je interní termín používaný v Amnesty při analýze a plánování strategií vedoucích k rozvoji organizace.

⁶ The Development Review Team – DRT.

⁷ Viz Amnesty International: ORG30/06/95.

⁸ Viz příloha Struktura Amnesty International.

⁹ V současnosti je generálním tajemníkem Pierre Sané.

¹⁰ Viz příloha Statut Amnesty International.

¹¹ Ať už jde o vězně svědomí, či o osoby, jejichž práva jsou ve vězení porušována.

¹² Regional Action Networks – RAN.

¹³ Např. kampaň proti trestu smrti, zmizení či mimosoudním popravám.

¹⁴ V roce 1991 členové AI podnikali intenzivní kroky ve prospěch vietnamského básníka Nguen Chi Thiena a Syřana Ghassan Najjara, kteří byli propuštěni po dlouholetém věznění na podzim roku 1991. V polovině roku 1992 pak byla pražská skupině svěřena „adopce“ vězně svědomí z Barmy, 32letého Win Naing Oo. Pražští členové AI v jeho prospěch zorganizovali v letech 1992–1993 řadu akcí. Byly to petice, které podepsalo zhruba 2 000 občanů a které byly spolu s pravidelnými žádostmi o Winovo propuštění zasílány vůdcům barské vojenské junty. Pražská skupina navázala užitečné kontakty s barskými exilovými organizacemi, a tak získala informace a propagační materiál mj. k organizaci výstavy fotografií o těžkém životě obyvatel Barmy a o jejich boji za demokracii. Dne 1. 11. 1993 byl Win Naing Oo propuštěn z barské věznice Insein, krátce nato opustil Barmu a odjel do Thajska. O otřesných podmínkách vládnoucích v barských věznicích napsal knihu Křík z Inseinu, kterou zaslal pražské skupině AI spolu s dopisem, v němž děkuje za nepolevující úsilí ve prospěch lidí, jejichž práva jsou porušována diktaturami podobnými barskému vojenskému režimu.

¹⁵ Coalition for an International Criminal Court – CICC.

¹⁶ Koalice pro Mezinárodní trestní dvůr sdružuje více než 800 nevládních organizací a sídlí v New Yorku. Všechny její členské nevládní organizace spolupracují na mezinárodní úrovni ve snaze zajistit ustanovení efektivního stálého Mezinárodního trestního dvora. Po přijetí Římského statutu v roce 1998 je jedním z cílů AI a těchto organizací přimět zatím nezúčastněné státy k podpisu a ratifikaci Statutu Mezinárodního trestního dvora. Viz Amnesty International: EUR 16/02/89.

¹⁷ Viz Dokument Hospodářské a sociální rady OSN: E/CN.4/1998/NGO/93.

¹⁸ Committee on Crime Prevention and Control.

¹⁹ Viz Getting Away With Murder, AI index ACT/33/25/93 a „Disappearances“ and Political Killings: Human Rights Crisis of the 1990s, ACT/33/01/94.

²⁰ Viz Amnesty International: IOR 40/01/94.

²¹ Viz Amnesty International: IOR 41/16/92.

²² Commission on Human Rights Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances. (Názvy této a následujících institucí jsou pouze volně přeloženy.)

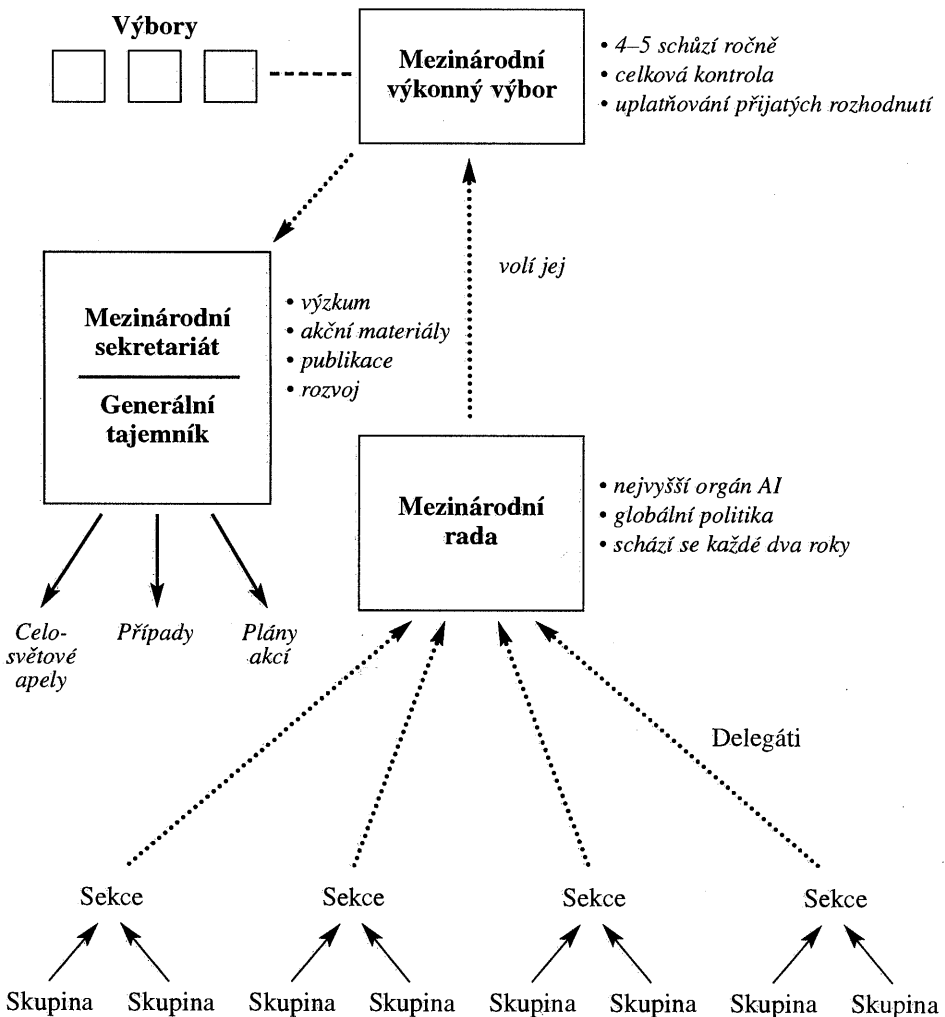
²³ Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions.

²⁴ Special Rapporteur on Torture.

Poznámka

Studie byla zpracována zejména na základě materiálů určených k vnitřnímu použití členy Amnesty International, z nichž jen některé jsou zmíněny, a to mj. i z důvodu nedostatečného značení dokumentů, které by mohlo vést k jejich identifikaci pro případného zájemce. Použito bylo též konzultací se členy a zaměstnanci Amnesty International.

ROZHODOVACÍ STRUKTURA AMNESTY INTERNATIONAL

STATUT AMNESTY INTERNATIONAL

Poslední Statut Amnesty byl doplněn v roce 1997 na 23. Shromáždění mezinárodní rady v Cape Town v Jižní Africe. Původně jej tvořily dva články. Článek 1 Statutu objasňuje cíle hnutí a jeho základní mandát. Článek 2 pak vymezuje souhrn metod, s jejichž pomocí chce hnutí svých cílů dosáhnout. Součástí Statutu je také struktura organizace a některé otázky, týkající se financování organizace.

Znění článku 1 Statutu AI se do značné míry shoduje s cíli kampaně Appeal for Amnesty z roku 1961. K základním cílům organizace v současnosti patří:

- Přispívat ke všeobecnému povědomí o Všeobecné deklaraci lidských práv Organizace spojených národů a o dalších mezinárodně uznávaných humanitárních dokumentech, o hodnotách v nich obsažených a o nedělitelnosti a nezávislosti lidských práv a podporovat jejich dodržování.
- Stavět se proti vážnému porušování práva každé osoby na svobodné přesvědčení a jeho vyjadřování a na svobodu od diskriminace a proti porušování práva každé osoby na fyzickou a mentální integritu.
- Čelit pomocí všech dostupných prostředků a bez ohledu na politický aspekt porušování lidských práv tím, že bude:
 - prosazovat propuštění všech vězňů svědomí (PoCs), tzn. těch, kteří jsou vězněni pro své politické, náboženské nebo jiné přesvědčení anebo pro svůj etnický původ, pohlaví, barvu, jazyk, národnostní nebo sociální původ, ekonomický status, narození nebo jiný status, a to za předpokladu, že se nedopustili násilí nebo je neobhajovali, dále protestovat jak proti jejich zadržování, tak proti fyzickým omezením na ně uvaleným a bude jim poskytovat odpovídající podporu;
 - požadovat spravedlivý a neodkladný soud odpovídající mezinárodně uznávaným normám pro všechny politické vězně;
 - prosazovat zákaz mučení a jiného krutého, nelidského a ponižujícího zacházení a zrušení trestu smrti nezávisle na tom, zda se dotyčná osoba, tedy vězeň, zadržovaná osoba či osoba jinak omezovaná, dopustila násilí či je obhajovala;
 - čelit mimosoudním popravám osob nezávisle na tom, zda jsou nebo nejsou vězněny, zadržovány či jinak omezovány, a „zmizením“ osob nezávisle na tom, zda se dopustily násilí či je obhajovaly.

Článek 2 Statutu uvádí, že k dosažení výše zmíněných cílů a k plnění mandátu bude AI:

- a) vždy prokazovat svou nestrannost, nebude se tedy přiklánět k žádné ze světových politických ideologií či k jakémukoli politickému uskupení;
- b) podporovat, pokud to bude vhodné, přijetí ústav a konstitucí, konvencí, smluv a jiných opatření, které zaručují práva obsažená ve výše uvedeném článku 1 Statutu;
- c) podporovat a zveřejňovat aktivity mezinárodních organizací a agentur, jejichž činnost je zaměřena na implementaci výše uvedených ustanovení, a navazovat s nimi spolupráci;
- d) podnikat všechny potřebné kroky k ustanovení efektivní organizace sekcí, přidružených skupin a jednotlivých členů;
- e) zajišťovat adopci* jednotlivých vězňů svědomí skupinami členů nebo příznivců nebo svěťovat těmto skupinám jiné úkoly, které povedou ke splnění cílů a mandátu tak, jak jsou uvedeny v článku 1;
- f) poskytovat finanční a jinou podporu vězňům svědomí a osobám na nich závislým, dále osobám, které byly do nedávné doby vězni svědomí či u nichž je možné předpokládat, že jimi jsou, či se jimi následně po odsouzení stanou, a také těm, kteří jsou nuceni se vrátit do svých zemí, osobám na nich závislým a obětem mučení, které potřebují lékařskou pomoc v důsledku mučení;

* Patronát nad vězni.

- g) poskytovat právní pomoc, pokud je to nutné a možné, vězňům svědomí a osobám, u nichž je možné předpokládat, že jsou vězni svědomí, či se jimi po odsouzení stanou, a dále osobám, které jsou nuceny k návratu do svých zemí; tam, kde je to žádoucí, bude AI vysílat pozorovatele k soudním procesům vedeným s takovými osobami;
- h) zveřejňovat případy vězňů svědomí a osob, které byly jinak podrobeny diskvalifikacím podle výše uvedených ustanovení;
- i) vyšetřovat a publikovat zmizení osob, pokud existuje důvod domnívat se, že se staly oběťmi porušení práv uvedených v článku I Statutu;
- j) protestovat proti posílání osob z jedné země do druhé, pokud existuje odůvodněné podezření, že se daná osoba stane v této zemi vězněm svědomí či bude muset čelit mučení nebo trestu smrti;
- k) vysílat vyšetřovatele v odpovídajících případech, aby prozkoumali tvrzení o porušení či ohrožení lidských práv jednotlivců;
- l) zasílat protesty a vyjádření mezinárodním organizacím a vládám, pokud se ukáže, že je konkrétní osoba vězněm svědomí či byla jinak podrobena diskvalifikacím podle výše uvedených ustanovení;
- m) prosazovat a podporovat udělování všeobecných amnestií, jež zahrnují vězně svědomí;
- n) přijímat jakékoli jiné odpovídající metody pro zabezpečení cílů a mandátu organizace.